

Ödev Ahlakı, Devlet ve Millet İlişkisi

Ahlak, devlet ve millet ilişkisini "**aidiyet**" kavramı üzerinde ele alıp açıklamaya çalışacağım. Bu açıklama geleneksel/tarihi bazı anlayışların dışında bir bakış açısı içermektedir.

Şüphesiz "ahlaklı olmak" ve "ödev bilinci" hep varolmuş, var-olagelmiş, bireylerin ve toplumların tercihlerine, davranışlarına, düşünüş biçimlerine, yargılarına yön vermiş, işlevleri çok geniş kavramlardır. Ne var ki bu iki kavramın bir irdelemesi yapılmaz ve "niçin ahlaklı olmalıyız?" ile "nasıl ahlaklı olabiliriz?" sorularına tatmin edici bir cevap verilemezse, "nerede ve nasıl ahlaklı olmamız gerekir?" sorusu da havada kalacaktır. Sorun bununla da bitmeyecek cevap verilemeyen sorular kısa zamanda ister istemez "ahlaklı olmalı mıyız?" sorusunu gündeme getirecektir. Bu soruların sadece bireysel değil, ama aynı zamanda toplumsal boyutunun olduğunu da dikkate almak yerinde olacaktır. Nitekim toplumda bir "ödev bilinci" ve "ahlaklı olmak" kavramı yoksa, hiç kuşkusuz tek tek bireylerin de ödev bilincine sahip olmaları beklenemez. Hatta bir adım daha öteye geçip toplumda geçerli olan ahlak ve ödev ahlakı olguları, bu olgulara işaret eden kavramların anlamı aracılığıyla varlık kazanırlar.

Kavramların anlamı ise çok farklı etkenler aracılığıyla oluşur; bu süreçte savaş, hastalık, doğal afet gibi kitlesel olayların etkisi elbette büyüktür. Fakat bu etki şüphesiz kendiliğinden gerçekleşmez; o toplumun ve çağın düşünürleri, sanatçıları, bilim insanları ve en temelde filozofları kavramların içeriğini

etkiler ve biçimler. En geniş anlamda düşünürlerin içinde bulunduğu koşullar -ki buna ekonomik, kültürel, siyasi, sosyal veya kısaca tüm koşullar- kavramların içeriklerinin sağlıklı olarak oluşturulmasında etkili olurlar. Aralarındaki ilişki tek boyutlu ve tek yönlü olmayıp karmaşık özelliindedir. **Ben bu karmaşayı, "aidiyet" kavramı üzerinden çözmeye çalışacağım; ve bu kavramı bir çapa gibi kullanarak "ödev ahlakı", "devlet" ve "millet" olgularını bu çapa ile ilişkilendirerek açıklama yoluna gideceğim.**

Bu sözlerimin çok iddialı olduğunun farkındayım; fakat ülkemizin tarihi, sahip olduğu misyon, başından geçmiş olan badireler, çeşitli defa da yok olmanın kıyısına gelmiş bir ülkenin (sorumluluk duyan) bir aydını olarak bu riski göze alıyorum; ve ülkemizin geleceğinin sorumluluğunu çok yönlü taşıyacak olan siz saygıdeğer dinleyicilere ufak da olsa bir katkıda bulunabilme adına bunu yapıyorum.

Bu amaçla "ödev ahlakı" kavramından başlayalım. Bu kavramı (en azından) çağdaş anlamda kullanan kişinin I. Kant (1724-1804) olduğunu biliyoruz. Kant'ın bir aydınlatma filozofu olduğunu ve bu kavramı da bu bağlamda kullandığını unutmamak gerekir.

Peki "ödev ahlakı" ile aydınlanma arasındaki ilişki acaba nedir?

Ahlaklı olmak, çok iyi bilindiği gibi insanın içten gelen, doğuştan getirdiği bir özellik değildir; çünkü biliyoruz ki insan aynı zamanda kötülük de yapabilen bir canlıdır. Hatta kötülük yapmayı (bunun en yaygın formlarından birisi sadece kendi çıkarlarını gözetmektir) insan doğasının daha

asli bir unsuru olarak kabul etmek durumundayız. Buradan çıkarılabilecek bir sonuç, "ahlaklı olmak nedir?" ve daha da önemlisi "nasıl ahlaklı olunur?" şeklindeki soruların cevabını içgüdülerimize dayanarak veya "ahlak" kavramının kendisini teolojik, ideolojik ya da benzeri kalıplar kullanarak anlamaya çalışmak bizi kolayca çıkmaz sokaklara götürebilecektir.

Bundan da kötüsü, hatta tehlikelisi, ahlak gibi bir kavramın veya millet ve devlet gibi kavramların anlamlarının tekelleşmesidir. Bu tekelleşme, bireylerin veya kurumların, bu gibi kavramların içeriklerini kendi öznellikleri ve çıkarları doğrultusunda belirlemesi şeklinde ortaya çıkabilir. Sonuçta **kavramsal bir pandemi** tüm toplumun düşünsel yaşamını etkisi altına alabilir. Bunun günümüzdeki en yaygın uygulanış biçimi dezenformasyondur. İnternet, bu pandeminin sosyal medyada yayılma sebebi olmuştur,

Düşüncelerimiz büyük ölçüde dile bağlıdır; bu bağımlılık soyut olgular sözkonusu olduğunda çok daha belirgindir. Her birey bir kavramdan ne anlıyorsa, kavramın içeriğini nasıl belirliyorsa, o kavramın karşılık geldiği olguyu da o şekilde anlamlandırır.

Bireyler kavramların içeriklerini eğitim, sosyal koşullar, mesleki kazanımlar gibi etkenler çerçevesinde belirler; fakat bu sürecin bir de toplumsal ve tarihsel boyutu vardır. Dolayısıyla kavramların içeriklerinin belirlenmesinde bireylerin seçimleri de belirli koşullara bağlıdır. Aslında burada, bir etkileşim, kendine özgü koşulları olan karşılıklı bir ilişki kavramların içeriklerini ve kullanım koşullarını biçimler. Bu kendine özgü koşulların temel parametresi, tarih boyunca felsefe olmuştur. "Ödev ahlakı" kavramıyla Kant, bu süreci belirlemiş bir düşünürdür. Fakat Kant'ın da

felsefe tarihinin bir parçası olduğunu, bu sürece çok önemli katkılar yapmış olmakla beraber, kendisinin de tarihsel süreçten etkilendiğini biliyoruz.

Kant "ödev ahlakı" ile, kısaca ve kabaca söylemek gerekirse, "niçin ahlaklı olmalıyız?" sorusu yerine "nasıl ahlaklı oluruz?" veya "ne yaparak ahlaklı oluruz?" sorusuna cevap aramıştır. Bu sorunun cevabı, kolayca tahmin edilebileceği gibi, "ödevini yaparak" şeklindedir.

Bu sonuç ister istemez önce ödevin ne olduğu/ne olması gerektiği konusunun da gözden geçirilmesini talep etmektedir. İkinci olarak da Kant'ın yaptığı değişikliğin ne olduğu, onun bu değişikliği yapma gerekçesi ve Kant sonrası ne olduğun sorgulanması yönünde olacaktır. Bunlar da bizi felsefe tarihine bakmamızı gerektirmektedir.

Kant felsefesi, düşünce tarihinde bir dönüm noktası olarak görülür; hatta düşünce tarihini "Kant-öncesi" ve Kant-sonrası" diye ikiye ayırmak abartılı olsa da bir gerçeği dile getirmektedir. Çünkü Kant sonrası sadece felsefede değil, teolojide ve felsefenin temel sorunları olan ontoloji ve epistemolojide de köklü değişiklikler olmuştur. Buna Aydınlanma olgusunu, bir adım sonra da bu olgunun insan ve toplum üzerine çığır açan görüşlerini eklemek mümkündür. Bu kadar iddialı bir söylemden sonra haklı olarak "peki neler olmuştur da bu kadar köklü değişiklikler gerçekleşmiştir?" diye sormak yerinde olacaktır.

Bence Kant çok şey değil, temelde tek bir şey yapmıştır; ama o şey onun felsefesinde çok ama çok yönlü değişikliklere olanak vermiştir. Bu tek şey aslında Newton

fizik anlayışının kendisidir ve sonrasında Kant'ın onu yorumlayışıdır.

Yine çok kestirmeden söylersek, Newton'un yaptığı ise "niçin" sorusu yerine "nasıl" sorusuna cevap aramak olmuştur.

Fizik dünya hakkındaki bilgilerimizi, konuşma dili açısından bakarsak şu üç yolla ifade ettiğimizi görürüz: İlki adlandırmadır, ad vermedir. İkincisi, "a,B'dir" şeklindeki yargılardır. Bu, ilkinе göre daha ileri seviyede bilgi içerir. Çünkü "a" ve "B" arasında (örneğin "kalem mavidir" şeklinde bir) bağ kurmuş oluruz. Üçüncüsü ise "A ise B'dir" şeklinde olup iki yargı arasında koşul ilişkisi bildirir. Bu ilişki aynı zamanda bize olgular arasında sebep-sonuç ilişkisi ifade etmemize de olanak verir. Çok basit bir ifadeyle "yağmur yağarsa sokaklar ıslanır" ifadesi aracılığıyla böyle bir ilişkiyi, yani nedensellik bağına da anlatmış oluruz. Bu bağıntı sayesinde de oluşu, değişmeyi, hareketi ifade etme olanağı elde ederiz.

Tüm Antikçağ felsefesi, en olgun haline ulaştığı Aristoteles felsefesi Newton'a kadar bu ilişkiyi ereksel (teleolojik) olarak kabul etmiştir: yani "niçin incir çekirdeğinden incir ağacı çıkar" veya "taş niçin düşer" sorularını sormuş ve "çünkü incir çekirdeğinde incir ağacı olma amacı zaten vardır" veya "taş, aslına dönme, yani yere düşme ereğine sahiptir" şeklinde cevaplamıştır. Aristoteles felsefesi açısından olup biten herşey temelde veya özde "niçin" sorusuna cevap aramaktır, bu soruyu cevaplamaktır. Bu sorunun kendisi ereksel bir ontoloji, yani fizik dünyada ereksel bir işleyiş öngörmektedir.

Newton soruyu değiştirmiştir.

"Niçin" sorusu yerine "nasıl" sorusunu sormuştur. Bu soru bizi, A ile B arasındaki sebep-sonuç ilişkisini. A'nın ve B'nin dışında bir gerekçe üzerinden açıklama yapmaya sevk etmektedir. Bu gerekçenin adı "yasa"dır, yerine göre "doğa yasasıdır" veya "toplum yasasıdır", yani kısaca "yasalara bağlı, yasaların geçerli olduğu bir işleyiş ""nasıl"" sorusu tarafından öngörülmektedir." Başlangıçta işaret edilen ahlak konusundaki eksen kayması da bu noktada başlamaktadır.

Tekrar Kant'a dönersek bu sonuç, Kant'ın "niçin ahlaklı olmalıyım?" sorusuna değil de "nasıl ahlaklı olmalıyım veya olabilirim?" sorusuna cevap aradığını da açıklamaktadır.

Kant'ın mezar taşı üzerinde (mealen): "iki şey hayranlığımı çekmektedir. İlki üzerimdeki yıldızlı gökyüzü, ikincisi içimdeki ahlak yasası" yazılıdır. Bu sözler, ahlakın da tıpkı doğa yasaları gibi kendine özgü kurallarının/yasalarının olduğunu ifade etmektedir. Kant, ahlaklı olmayı ereksellik açasından değil de akıl, irade veya vicdan aracılığıyla gerçeleştirilen bir eylem olarak görmektedir; bu sayede kişi, ödevini yapmakla yükümlü kılınmiş olmaktadır. Bu bakış açasının öngördüğü sonuçlar tam bir devrimdir; çünkü artık ahlakın kaynağını sorgulamak, kişilerin ahlak anlayışları doğrultunda başkasını yargılamak yükümlülüğünden(!) de kurtarmış olmaktadır. Dolayısıyla Newton ve dolayısıyla Kant ile birlikte hiçbir şey artık eskisi gibi olmayacaktır.

Bu noktadan ileriye doğru yürümek, hatta koşabilmek için derin bir soluk almak durumundayız. Çünkü artık Aydınlanma olgusuna yeni bir gözle bakmak, onun amaçlarını doğru okumak ve gerektiği şekilde içselleştirmek,

bunun için de projektörü kendi üzerimize tutmak gerekmektedir.

İleri yürüyüşümüzde ilk tespit, "ödev ahlakı" kavramının/ olgusunun bize Aydınlanma döneminin bir hediyesi olduğudur. Aydınlanma'nın mottosunun, Kant'ın formüle ettiği şekilde "separe aude" (yani, tam çevirisi olmasa da "aklını kullanma cesaretini göster" şeklinde) olduğunu hatırlarsak ve bir akıl tutulması yaşamadıkça (yani "niçin ahlaklı olmalıyım?" sorusuna takılıp kalmadıkça) ödev ahlakının dayanakları görünür hale gelir; çünkü onlar tıpkı doğa yasaları gibi akıl ile kavranılabilir özelliktedirler. Bu durumun, yani herkesin ödevini yapması ve bunun ahlaki bir ilke olarak kabulünün toplumun işleyişi açısından ne kadar önemli olduğu ortadır.

Fakat bu sonuçla yetinemeyiz, "aklını kullanmak" olgusunu daha ayrıntılı bir şekilde ele almalı ve bunun için ileriye yürüyüşümüzü sürdürmeliyiz. Bu bizi düşünce tarihinin gelişim adımlarını izlemeye götürecektir.

Aydınlanma olgusunun önemli çıkış noktalarında birisi de Newton'un kurduğu sistem, yani fizik dünyanın gözlem/ deney-akıl/teori-yasa üçgeni çerçevesinde anlaşılması yatmaktadır. Bu bakış açısı asırlardır varlığını sürdürögelmiş Aristoteles siteminin sadece felsefi ve bilimsel yapısını değil, bu yapının üzerine kurulmuş olan teolojik kavramsal sistemini de ilgilendirdiği ortadadır; gerçekten de Newton ve Kant ile birlikte hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Çünkü artık niçinler değil, nasılların cevabı aranacaktır.

Niçin ve nasıl soruları, yukarıda da işaret edildiği gibi, olguları/olayları bir süreç içinde ve bir sebep-sonuç ilişkisi

çerçevesinde anlamanın iki farklı yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Newton-Kant ikilisi bize bunun bilimsel ve felsefi dayanaklarını sağlamıştır; fakat ne yazık ki bu aşama genellikle yanlış anlaşılmış ve gereksiz bir şekilde Aristoteles'in savunulmasına indirgenmiştir. Biz çözümlenmesi veya anlaşılması gereken bir sorunla karşılaştığımızda aslında bu iki soruyu birlikte sorarız. "Eve hırsız niçin girdi?" ve "nasıl girdi?" soruları birlikte anlamlıdır ve sorunun çözümünde her ikisine gerek vardır. İki arasındaki temel fark, nasıl sorusunun özelliği empirik (gözlemsel ve deneysel) olması ve dolayısıyla akla uygunluk içermesine karşılık niçin sorusunun cevabının genellikle birden çok olması ve ereksellik içerdiği için de niyet okumayı gerektirmesidir. Evrenin anlaşılmasında bir amaç aramak, bizi teolojik bir bakışa götürür ve elbette değerlidir. Fakat nasıl işlediğini anlamak gözlem ve deney yapmaya, yani bilimin öngördüğü şekilde mekanist ve rasyonalist bir yapı öngörmeye bizi götürmektedir. Diğer önemli olan taraf, nasıl sorusunun niçin sorusunu ortadan kaldırmamasıdır.

Antikçağ felsefesinin arka planında mitolojilerin olduğu ve her ikisinin de ereksel bir kurgu üzerine kurulduğu bilinmektedir. Bu felsefenin mitolojilerden farkı, değişmeyen ve temelde yatan birşeyi (arke'yi) aramaları ve bunu da gözlemleri akıl aracılığıyla açıklayarak yapmak istemeleri olmuştur. Bu süreçte mitoslar giderek yerlerini sebep-sonuç ilişkilerinin sorgulanmasına bırakmıştır. Arke, Platon ve Aristoteles ile birlikte yerini idea ve cevher (sübstans) kavramlarına bırakmıştır. Bu süreç elbette bir anda gerçekleşmemiştir; fakat bizim için burada önemli olan, bu iki düşünür aracılığıyla ulaşılan ve asırlar boyu etkisini sürdürecektir olan felsefi bakış açısıdır. Bu bakış açısı ereksellik öngörür ve temelde yatan bir cevherin varlığının

kabulünü gerektirir. Kolayca tahmin edileceği gibi bu süreç, Ortaçağ'da hakikatin aranmasına evrilmiştir. Teolojik açıdan bakıldığında "hakikat" kavramının önemi elbette çok büyüktür. Ne yazık ki, sanılanın aksine, teolojik açıklamalarda bu kavramı kullanmak için ne mantıksal ne de olgusal bir gereklilik sözkonusudur. Fakat buna karşılık sonu gelmez tartışmalara, sorunun mahiyetine uygun olmayan, hatta ona yabancı varsayımlara da kapı açılmış olmaktadır.

İslam dünyasının felsefeye yeni birşey katmadığı, Antikçağ felsefesinin bir tekrarı olduğu sıkça ileri sürülür. Bu görüş, öncelikle kendi içinde tutarlı değildir. Nitekim ünlü düşünür A. N. Whitehead'in ünlü deyişiyle Batı düşüncesi Platon'a düşülen bir dip nottur; ve bence de bu değerlendirme büyük ölçüde doğrudur. Böyle bir durumda, "sadece İslam dünyası değil, hiçbir dönemde yeni birşey yoktur" şeklindeki bir yargı ayaklarımıza dolanacak, adım atmamızı imkansız hale getirecektir. Ama hayır! Felsefe İslam dünyasında yeni bir ivme kazanmış, yeni bir evre bir zincirin halkaları gibi birbirine eklenerek günümüze ulaşmıştır. Bence İslam dünyası, tıpkı Mimar Sinan'ın yaptığı gibi, Ayasofya'nın yanına en az onun kadar muhteşem Sultanahmet camiini inşa etmiştir. Peki bu nasıl olmuştur?

Öncelikle İslam dünyasında felsefe, teolojik sorunlara monoteist bir açıdan yaklaşmıştır; dolayısıyla felsefenin gündemindeki geleneksel sorulara yenileri eklenmiş, fakat daha da önemlisi yeni kavramlar aracılığıyla (veya eski kavramların içerikleri yenilenererek) cevap aranmıştır.

Antikçağ'da felsefe başlangıçta varlık sorunu üzerine kurulmuştur; kısaca ve kabaca söylemek gerekirse, Sokrates ile insan, Platonla birlikte devlet felsefenin

geleneksel konusu olmuştur. Halbuki Ortaçağ'da teoloji felsefenin dördüncü sorun alanı olarak karşımıza çıktığını söylemek yerinde olacaktır; Teoloji, monoteist bir din açısından bakıldığında, kendine özgü bir fizik dünya ve insan öngörme durumundadır. Antikçağ'da olduğu gibi burada da ereksel bir yapı kabul edilmiş olsa da, bu yapı artık monoteist özellikte yeni bir ontoloji ve epistemoloji olacaktır; Antikçağ felsefesi sadece bir takım enstrümanlar ödünç vermiştir. İslam dünyası bu enstrümanları kullanmış, en önemlisi de onları kendi bünyesine uygun hale getirmiştir. Burada benim için en önemli nokta, bu enstrümanın öncelikle mantık olmasıdır. Bu sebeple ben İslam dünyasında yapılmış olan çalışmaları "İslam felsefesi" olarak değil, "İslam mantık" çalışmaları başlığı altında ele almanın daha uygun olacağı düşüncesindeyim. Bunun en önemli göstergesi, İslamiyetin doğuşu ile birlikte yaklaşık bir asır boyunca felsefenin fazla bir işlevinin olmamasıdır. Dar anlamda teolojinin inşasında belirleyici olan, mantıkçılar ile gramerciler (naivciler) arasındaki tartışmalar olmuştur. Bu sebepsiz değildir; çünkü hedef Kur'anı doğru anlamak ve anlatmaktır. Burası, genel olarak ama özellikle konumuzun anlaşılması bakımından son derece can alıcı bir noktadır. Aynı zamanda da İslamiyetin teolojik açıdan ayrıcalığına, düşünce tarihine olan katkısına ve başlangıçta işaret etmiş olduğum "aidiyet" konusuna da bizi götürecektir.

Bilindiğini gibi Batı düşüncesinin Antikçağ'da temellerinin atıldığı genellikle kabul edilir. Sümer, Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'dan gelen etkiler yok farz edilirse(!) bu görüş doğru olarak kabul edilebilir. Görünen o ki, bu çağın özelliği, tüm bu etkileri bünyesinde toplayıp yeni ve farklı bir bakışla, kendine özgü bir yöntemi gelecek kuşaklara aktarmasıdır. Antikçağ'ı ayrıcalıklı kılan özellik, aynı sorun veya soru ile

ilgili olarak farklı cevap vermesi, bunu bir yöntem olarak ortaya koymuş olmasıdır.

Gerek Hıristiyan gerek İslam teolojisi, birer vahiy dini olarak, bilinen ilkeler üzerine kendi epistemolojisini ve ontolojisini inşa etmek durumundadır; fakat aralarında çok önemli bir fark vardır: o da Hıristiyanlığın inanç üzerine kurulmuş olmasına karşılık İslamiyet akletme ve anlama üzerine kurulmuş olmasıdır. Nahivciler ve gramerciler arasında gerçekleşen ve Kur'anı doğru anlamayı hedefleyen tartışmalar bunun sadece bir göstergesidir. Hıristiyanlık ise inanç üzerine kurulmuştur. Teslis, ancak bir inanç konusu olabilir; "inanmak için anlamaya çalışıyorum" mottosu veya felsefeyi teolojinin hizmetinde gören anlayış da tam bu özelliğin açık birer ifadesidir.

Bunun önemli ve ilginç bir sonucu, bu dine aidiyetin de bu ilkeler üzerinden varlık kazanmasıdır; inancın açık kapısı akıl etmektir. Akıl etmenin açık kapısı ise hurafelerdir. İlkinde bu ilişkiyi trajik, ikincisinde ise dramatik bir sonuç olarak yorumlamak yerinde olacaktır.

"Akıl etmez misin?" soru formu aslında bir emir olarak kabul edilmelidir; çünkü, öyle görünüyor ki İslam teolojisi, kutsal kitabında inanlardan defalarca bu talepte bulunmuştur. Yukarıda da işaret edildiği gibi, anlamak odaklı mantıkçılar ile gramerciler arasındaki tartışmalar Arap dilinin gramerini mükemmelleştirmekle kalmamış, mantık alanında da çok önemli katkılara olanak vermiştir. Çıkış noktasında hep akıl etme eyleminin olması, bunun bir aidiyet (yani o dine mensubiyeti) öngörmesi şaşırtıcı değildir.

Budizm aidiyeti doğa üzerinden tanımlamaktadır. Musevilik ise bunu anne üzerinden yapmaktadır. Nitekim bu dine mensubiyet bilindiği gibi anne üzerinden gerçekleşmektedir. Hıristiyanlıkta baba figürü temeldir; teslis de bunun açık bir göstergesidir. Bir kişinin müslüman olması, bir yönüyle elbette iradi bir eylemdir veya aile üzerinden elde edilebilir. Ne var ki bu aidiyetin özelliği, müntesibine belirli bir sorumluluk yüklemesidir; bu "güzel ahlak" sahibi olmak sorumluluğudur. Bu sorumluluğu yerine getirebilmek için bilgi sahibi olmak kaçınılmazdır; ancak bu sayede güzel olanı tanımak ve onu bilebilmek mümkün olur. Güzel ahlakın davranışlara ve duygulara yansımaları bir otorite üzerinden değil, bireyin bilgi sahibi olması, onun ayırıcılığında olmasıyla sağlanabilir; veya kısaca akıletmeyi, edebilmeyi gerektirir

Aidiyet, diğer birçok canlıda ortak olan, kökü ve işlevi ise sanılandan da derinde olan bir olgudur. Nitekim aslanlardan arılara, kuşlardan karıncalara, fillerden yunuslara kadar birçok canlı farklı şekilde de olsa bir aidiyet içindedir; bir aileye, guruba, topluluğa mensup olmak, birtakım sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Aidiyetin yüklenilen sorumluluklarla eşleşen diğer göstergesi ritüellerdir.

Kişilerin sosyal yaşamları süresince çeşitli aidiyetleri olabilir; bunların bir kısmı çıkar üzerine kurulmuş olabilir, bir kısmı korunma amaçlı olabileceği gibi hobilerini gerçekleştirmek amacıyla da bireyler guruplara, kulüplere, partilere, çeşitli kurumlara kendi istekleriyle girebilirler ve dolayısıyla ona bir aidiyet bağı ile bağlanırlar. Her aidiyetin davranışlara yansıyan kendisine has sorumluluk talebi olur; ve renkler, semboller, mitolojik anlatımlara yüklenen anlamlara eşlik eden, onlarla uyum içinde olan davranış biçimleri de birer

ritüel olarak aidiyetin göstergesidirler. Bu göstergeler maçlara gidip bağarmaktan aidat şeklinde maddi destek vermeye, ait olunan gurubun benimsediği sembollerin taşınmasına, hatta onların yüceltilmesi veya kutsallaştırılmasına kadar birçok gösterge belli bir aidiyete işaret edebilir. Sonuçta bütün bunlar ait olunan gurubun kişilere yüklediği ödevlerdir. Farklı yaptırımlar, ödevlerin yerine getirilmesini sağlamaya yönelik olabilir. Görünüştaki amaç, aidiyetin nesnesi konumundaki kurumun varlığını sürdürmesidir. Bireylerde aidiyet duygusunun kaybolması; ritüellerin zayıflaması ve giderek o gurubun dağılması ile sonuçlanabilir.

Ritüelleri ve sorumluluk talepleri en üst düzeyde olan yapı devlet ve millettir; çünkü tarihi geçmişleri onların bireylerden talep ettiği sorumlulukları arttırır. Bireyler tarihlerine karşı sorumludurlar; bu sorumluluk tarihin bugüne varlık kazandırmasından kaynaklanmaktadır. Devlet, bireyleri tarihi ile korur. O toplumun tarihinde olanlar, yani geçmiş, aslında bireylerin varlık koşuludur. Tarihin kendisi bir anlamda ritüeldir, ritüelin nesnesidir; saygı duyulması, saygıyla hatırlanması gereken ritüel(ler) ile temsil edilir.

Yukarıda da işaret edildiği gibi ritüeller ödevler ile birlikte bir anlam taşır; ödevlerin olmadığı yerde ritüellerin içi boşalacaktır. Törenler birer ritüeldir; fakat tarihi olaylar törenlerle hatırlanmanın ötesindedir. Çünkü artık burada devlet de varlık kazanır; törenler, birer ritüel olarak, devletin tarih üzerinden varlık kazanmasının göstergesidirler. Dolayısıyla törenler -birev ödev olarak- tarihin devlet aracılığıyla varlık kazanması ve devlete varlık kazandırmasıdır.

Devlet kavramı, tarih boyunca sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik değişimlere bağlı olarak farklı içeriklere sahip olmuştur. O bir yönüyle kural koyucu ve düzenleyici, diğer yönüyle de kolluk güçleri ve yasalar aracılığıyla koruyucu ve organize edici özellikler taşır. Bunlar devletin temel ve kurucu unsurlarıdır; fakat o aynı zamanda tarihi ile varlık kazanır. Devlet sosyolojik, kültürel vb özellikler taşıyabilir; fakat o tarihin de bir parçasıdır. Tarihi geçmişı onun varlık özelliklerini belirler; bu sayede bireylere sorumluluk yükler.

Devlet farklı özelliklileri dikkate alınarak tanımlanabilir: kutsallık atfedilebilir, sosyal bir organizasyon olarak algılanmak istenilebilir, kural koyucu ve düzenleyici olma özelliği öne çıkarılabilir. Bu özellikler hep birlikte de düşünülebilir veya bazıları farklı zaman dilimlerinde kendiliğinden öne çıkabilir. Bireylerin aidiyet duygusu bunların dışında ve ötesindedir; dolayısıyla devlet bu duygunun öznesidir, tarih ise asıl nesnesidir; öznenin işaret ettiği nesnedir. Yani devlet bir temsil aracıdır; bireylerdeki aidiyet duygusu da -ritüeller aracılığıyla- devlet üzerinden tarihe gönderme yapar; böylece devlet ritüeller aracılığıyla tarihe somutluk kazandırır ve kendisi de somutluk kazanır.

Ritüeller, aidiyet duygusunun görsel yönünü temsil ederler; her bir görsel tarihe gönderme yaparken, bu işaret ettiği objelerle eşleşen kavramlar, aidiyet duygusunun içeriğini belirler. Yiğitlik, dürüstlük, adalet vb kavramların bir ucunda çeşitli nesnelere (örneğin terazinin adaletle işaret etmesi) diğer ucunda bu kavram ve işaret edilen nesnenin birlikte bir ritüeller aracılığıyla (bayrak töreni, müzik, dans, üniforma gibi objelerle) ifadesi bulunur.

Aidiyetler doğrudan devlete değil (bir klanın, boy'un, aşiretin ferdi olmak gibi) bir millete ilişkindir. Şüphesiz devlet, çok yönlü ve çok özellikli bir yapıdır. Burada açıklanmak istenilen husus, millet ve devlet arasında ritüeller aracılığıyla kurulan bağın -aidiyet bağının- özelliklerini ortaya koymaktır. Bir çapa kavram olarak aidiyeti karakterize edecek en somut özellik, ödev ahlakıdır. Millet, devlet ve ritüeller arasındaki ilişkiler ağı içinde içi boşaltılmış (farklı amaçlar için otoriteler tarafından dikte edilen) aidiyetin, bir toplumu felakete sürükleyerek kitlesel savaflara sebep olduğunu ve yönlendirebildiğini geçtiğimiz yüzyılın tarih bize öğretmektedir.

Kant açısından bakarsak ödevi, aidiyet olgusunun somut ve rasyonel tarafı olarak yorumlayabiliriz. Bir devlete ait olmanın ritüeller aracılığıyla temsil edilen kısmı, niçinler üzerinden kurulabilir. Bireyler, pasaportunu taşıdıkları devlete aidiyetlerini niçinler veya içi boşaltılmış ritüeller üzerinden ifade edebilirler; ne var ki, ancak ödevlerini yerine getirilmesiyle bu aidiyet nesnellik kazanabilir ve rasyonel bir zemin üzerinden kurulabilir. Ancak bu sayede törenler içi boş ritüeller olmaktan çıkabilir. Görünen o ki ödev kavramı, devleti sadece kutsal bir yapı olarak görerek içinin boşaltılmasının ve ritüellere indirgenmesinin de önüne geçebilme olanağı verebilir. Diğer bir ifadeyle ödev, yukarıda da işaret edildiği gibi Kant açısından bakılınca, aidiyetin nesnellliğini (yani nasıl olması gerektiğini) temsil etmektedir. "Ödevini yapmak" denilince tek bir olguyu dikkate almak sözkonusu değildir. Bu, topluma ve çağlara göre değişebilir. Vergisini vermek, çevreye karşı saygılı ve duyarlı olmak, içinde bulunulan mekanı (bu bir şehir olabilir, ibadet edilen, eğlenilen bir mekan olabilir) temiz tutmak, geçmişini korumak da ait olmanın ödev kısmını teşkil etmektedir.

Bunların içinde bence en önemlisi, "akıl etmez misin?" sorusunun cevabını verebilecek ve gereğini yapabilecek donanıma sahip olabilmektir. Güzel ahlak, bilgi ile gerçekleştirilebilir; Kant'ın sözünü ettiği yıldızların tabi olduğu yasalar gibi içimizdeki ahlakın da tabi olduğu yasaları ancak bilgi ve akıl ile kavrayabiliriz. Bunun için akıl etmesini bilmeli ve bilmenin de ötesinde akıl etme cesaretini göstermeliyiz.

İnsan unutan bir canlıdır ve bunun elbette çeşitli sebepleri vardır; kültür, toplumsal hafızanın taşıyıcısıdır ve kültür (artmayı, çoğalmayı ifade eden özelliğiyle) aynı zamanda gelişmenin de sebebidir. Gelişmenin olumlu bir özellik taşıyabilmesinde, öyle görünüyorki, aidiyet duygusu belirleyici olmaktadır. Bu duygunun (-nesnesinin değişen koşullara bağlı olarak yenilenmesi-), akıl etme cesaretini gösterilmesine bağlıdır.

Şafak Ural

04.07.2024

Ankara

Ek-1

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI İDARİ İŞLER BAŞKANLIĞI

II. KAMU YÖNETİMİ SEMİNERİ

PROGRAM AKIŞI
4 Temmuz 2024

- 12.30-13.20** Kayıt
- 13.30-13.40** Açılış Konuşması
- *Doç. Dr. Metin KIRATLI*
(Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanı)
- 13.40-14.40** Dış Politikada Türkiye: Yol Haritası ve Vizyon
- *Prof. Dr. Mehmet Akif KİREÇCİ*
(Cumhurbaşkanlığı Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Kurul Üyesi)
- 14.40-15.40** Osmanlı'dan Günümüze Kamu Yönetimi: Köklerden Geleceğe
- *Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ*
(İstanbul Medipol Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi)
- 15.40-16.20** Ara
- 16.20-17.20** İnsanın Ödev Ahlakı, Devlet ve Millet İlişkisi
- *Prof. Dr. Şafak URAL*
(Felsefe Profesörü)
- 17.20-17.30** Kapanış Konuşması
- *Bilal ŞENTÜRK*
(Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı, Personel ve Prensipler Genel Müdürü)

Yer: Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, Konferans Salonu

İrtibat No: (312) 525 3637-3635-3594-3566

Resim Yazısı

